

Др Наташа Глишић¹

au.unibl.org;

БЕЗДАН БОЛА НЕПОКОРНОГ РОДОЉУБА

Сажетак: Обележавања јубилеја, годишњица од рођења или смрти писаца, позив су на ионовно читање и тумачење дела, а у позоришном смислу обавеза сваке генерације да ионовно открије дела тих аутора, постави их на сцену или приреди представе у знак сећања на великане писане речи. У години у којој свети обележава 400 година од смрти два велика писца светској форми, Шпаница Мигела де Сервантеса и највеће енглеској драмској писца Вилијема Шекспира, обележавамо и стоишину година од смрти најпознатије крајишкој писца и народној трибуна. Поводом стоишину година од смрти Пејра Кочића на сцени Народној позоришња Републике Српске у Бањој Луци представљене су две представе у којима је чувени писац драмски јунак. Реч је о оригиналној драми Вулеја Журића Последњи мејдан Пејра Кочића у режији Небојше Брадића и ауторском пројекту Молива Жељка Сиђејановића.

Кључне речи: Пејар Кочић, Народно позоришње Републике Српске, драма, монодрама, Вуле Журић, Жељко Сиђејановић

Прошла година била је у знаку обележавања четири века од када су свет напустила два велика светска писца: Мигуел де

Сервантес и Вилијем Шекспир. Достојанствено обележен у целом свету, овај јубилеј је увеличао читав низ манифестација и догађаја научног, културног, образовног и

¹ natasa.glisic@au.unibl.org

забавног карактера на готово свим меридијанима. Велике културолошке и туристичке силе, попут Енглеске и Шпаније, организоване су значајне садржаје и угостиле милионе поклоника писане речи и радозналих, јер су оба писца великани светске литературе. Од тренутка када дела једног писца постану светско добро, она почињу да се приказују и тумаче у различитим културним контекстима, а дела ове двојице аутора златног доба шпанске и енглеске књижевности, спадају у најпознатија и најчитанија. И док је свет обележавао четири стотине година од смрти аутора *Дон Кихота*, првог модерног романа, најпревођеније књиге после *Библије*, али и чувеног песника и драмског писца, и највећег драматичара свих времена из Стратфорда на Ејвону, српски културни простор се нашао пред изазовом и обавезом да век од смрти Петра Кочића не прође незапажено.

Поводом стотину година од смрти Петра Кочића, осим полагања венаца на споменик писцу (имајући на уму да се не зна место на којем је сахрањен), пригодних манифестација и округлог стола, значајно је истаћи уметничка обележавања јубилеја и драмске текстове у којима је писац и народни трибун главни литерарни и драмски јунак. На сцени Народног позоришта Републике Српске,

чија мала сцена и позоришни фестивал носе име овог књижевника, постављена је драма Вулета Журића *Посљедњи мејдан Пејтра Кочића* у режији Небојше Брадића. Премијерним извођењем ове прайзведбе, 18. октобра 2017. године, отворена је 87. позоришна сезона под мотом „Није криво огледало“. Десет дана раније, глумац Народног позоришта Републике Српске Жељко Стјепановић свој ауторски пројекат о животу Петра Кочића *Молишва*, у продукцији Удружења за развој драмске умјетности „Цврчак“ из Бањалуке, извео је на сцени свог матичног позоришта. Премијера је одржана 8. октобра 2017. године, а представа је уврштена у месечни репертоар Народног позоришта Републике Српске.

Веза Петра Кочића и Народног позоришта је снажна и дубоко испреплетена. Кочић је својим делима и драмама о њему присутан од оснивања позоришта (1930. године). Ретки су писци чије се готово целокупно књижевно дело могло чути са сцене. Кочић, са својим обимом невеликим, а значајним опусом, је један од њих.

Народно позориште је и у ранијим обележавањима јубилеја посезало за делима у којима је Кочић био главни јунак. Први драмски текст о Кочићу аутора Мирослава Јанчића, премијерно изведен 7. октобра 1977. године под насло-

вом *Бунција* (сценски есеј о Петру Кочићу у два дијела) у режији Градимира Мирковића. Лик Петра Кочића тумачио је Влајко Шпаравало. Поводом обележавања 60 година постојања Народног позоришта премијерно је изведен још један драмски текст о Кочићу, једноставног наслова *Кочић*, ауторâ Гојка Бјелца и Ранка Рисојевића, у режији Гојка Бјелца. Лик Петра Кочића играо је Никола Јурин. Монодраму *Кочић, њосљедњи дани*, на основу драматизације Гордане Милиновић, дуго је играо Бошко Ђурђевић.

Страсни родољуб Кочић, смеистио је свој живот између два велика православна празника и два велика догађаја који ће променити лице наизглед стабилног света. Родио се у последњој години владавине Отоманске империје дан по Видовдану (неки подаци говоре да је рођен о Петровдану, те да зато носи име Петар), а отишао уочи Велике Госпојине у Београду пред сам крај аустроугарске окупације. Граничници овоземаљског живота, снажно сведоче о вековној угњетачкој поробљености народа и Кочићевом усуду живота под туђом влашћу. Отуда и чувена Кочићева реченица: „У ропству се родих, у ропству живјех, у ропству, вајме, и умријех.“

Тешки услови под окупацијом развили су снажно осећање ча-

сти, жељу за јуначким делима и спремност на мучеништво. Исидора Секулић, у свом есеју о Петру Кочићу, је то најпрецизније уочила: „Кочић и кочићевштина, сведени на чисто идеолошко, могли би се приказати у једној лепој монографији о патриотизму.“ (Секулић, 2002:357–358)

Традиција, косовски завет, романтичарка чежња за слободом и правдом, муке крајишког сељака, трећина и десетина, ћуди и нарави јогунастих горштака, снагом Речи и громогласним јауком душе Крајишника, исплели су књижевно дело овог бунтовника са хоризонта змијањске висоравни. Његова политичка борба и жучни иступи у босанском сабору, пркос и политички обрачуни, накратко су умиривани осудама на робију, а временом су га сагорели, потпуно исцрпели и коначно сломили у менталном и физичком смислу.

Монодрама *Молићва* није прво Стјепановићево дружење са Кочићем. На основу романсиране биографије из пера Гојка Бановића, Стјепановић је драматизовао текст његовог романа. У режији и адаптацији Јовице Павића, представа *Петар Кочић* је изведена 5. априла 2004. године, у част отварања мале сцене која носи име овог писца. Док је Стјепановићева монодрама *Молићва*, насловљена по познатој песми у прози, при-

ча о животу Петра Кочића, заснована на историјским чињеницама, од његовог рођења, 1877. године, у Стричићима, па све до смрти у Београду, 1916. године, Журићев комад је сведочанство о последњим данима пишевог живота у Душевној болници на Губеревцу у Београду.

У монодрами *Молићва*, Стјепановић нас кроз тридесет драмских ситуација води кроз најзначајније тренутке у животу Петра Кочића, од његовог рођења до смрти. Пут од Змијања, манастира Гомионице, Бање Луке, преко Сарајева, Београда, Беча, Скопља, Тузле, Земуна и Београда, води нас кроз познате историјске чињенице и биографске податке Кочићевог живота. Упућен на непрекидно промишљање, Стјепановић нас води кроз просторе манастира, кафана, учионице, школе, свештеничких кућа, затвора, сабора. Сам на сцени, лишен помоћи колега, препуштен свом глумачком хабитусу, изводи драму пред будним оком гледалаца. Тумачећи четрдесетак ликова Стјепановић, удовољава овом глумачком изазову и тежини задатка, доносећи све те ликове кроз својеврсну пројекцију стања душе Петра Кочића. Наративност у монодрами је као везивно ткиво драмских елемената, те Стјепановић успешним трансформацијама из ликова у наратора, одговара овом тешком глумачком задатку, про-

верава и потврђује своју глумачку зрелост и унутрашњи глумачки потенцијал.

И тамо где се *Молићва* завршава, почиње *Посљедњи мејдан Пејра Кочића*. Ова потресна тема последњих дана живота српског књижевника и народног трибуна, коме је била дијагностикована прогресивна парализа, ретко је била отворана. Радња Журићевог комада смештена је у душевну болницу која је указом кнеза Михајла Обреновића из 1861. преименована у *Дом за с ума сишавше*. Своје последње дане, писац *Јазавца њред судом*, провео је у Србији на слободној територији Петог одељења, тзв. Докторове куле (здање надомак Клиничког центра Србије). Докторова кула била је једина слободна територија у окупираној Србији на коју није крочила чизма окупаторских војника. Сведочанство о боравку у том здању, мало је познато широј јавности. Забележио га је Милан Јовановић Стојимировић у књизи *Силуеће старој Београда*. Овај проницљиви хроничар Београда био је тада седамнаестогодишњи младић, кога је др Душан Стојимировић, ратни управник болнице и његов стриц, као потпуно здравог младића склонио у болницу, јер је Докторова кула у периоду Првог светског рата (1914–1918) била „екстериторијално место и мно-

ге познате личности су се овде криле“.² У то смутно време, у окупираном граду, док се дечаков отац повлачио преко Албаније, а мајка под сиромаштвом и несигурношћу морала да напусти Београд, Јован је постао писар београдске Душевне болнице и сведок Кочићевих последњих овоземаљских дана. Уз Стојимировићеву хронику, материјал и белешке лекара који су водили неки облик свог паралелног рата са Аустријом, како би одбранили оно што је једино било остало – а то је душа – послужио је књижевнику Вулету Журићу³ да напише драму о последњој Кочићевој борби. Наговештај настанка овог драмског текста налази се у Журићевој причи *Гаврилов ѝринциј*⁴ у којој је аутор под мотом младобосанца Веселина Маслеше „Уистину, слободно је нагађати“,

2 Др Светислав Николић, шеф Одсека за неурофизиологију и неурологију у психијатријској болници „Др Лаза Лазаревић“, у: Специјалитет Ноћи музеја: Прича о Петру Кочићу који је скончао у језивој Докторовој кули, Аутор: Српско-наслеђе.РС 20.4.2016, www.24sata.rs, преузето из: *Последњи мејдан Петра Кочића* (програмска књижица), НПРС, Бања Лука 2016.

3 Журић је аутор седам радио-драма о животу и умирању класика српске књижевности Боре Станковића, Милана Ракића, Милутина Ускоковића, Емануила Јанковића, Бране Цветковића, Светозара Ђоровића и Бранка Ђопића, а за радио је адаптирао *Сеобе* и *Другу књигу Сеоба* Милоша Црњанског. Аутор је шест књига прича, осам романа, награђиван и превођен.

4 *Гаврилов принцип* је назив Журићеве приче, али истовремено и наслов збирке прича о Сарајевском атентату из пера четрнаест савремених писаца из Србије, Хрватске, Босне и Херцеговине, Канаде и САД, коју је приредио Вуле Журић.

уприличио литерарни сусрет два велика српска писца. У посету оболелом Кочићу, долази Бора Станковић.

У драми до тог сусрета није дошло, али је поштована доследност Гавриловом принципу. Упоредо са болешћу која га је опхрвала и борбом за живот у *Последњем мејдану*, Кочић води борбу са Костом Херманом, мајором аустроугарске окупационе војске, човеком задуженим за спровођење Калајеве културне политике, која је за циљ имала стварање босанског језика и босанског културног идентитета. Из Босне, овај аустроугарски мајор, који „јуриша на дух, не на ровове“, дошао је у Србију у циљу спровођења пропагандне политике „да пучанству објасни да је ослобођено, а не поробљено“. Сусрет Кочића и Хермана, старог знајца још од сарајевских гимназијских дана, кафана и саборских клупа, кулминира у сцени позоришта у позоришту. Журић у драму уводи једну интересантну епизоду, у стварности се она није десила, али је свакако као плод пишчеве маште, она савршено функционише и аристотеловски је вероватна, те открива суштину Кочићеве борбе. У посети Душевној болници лако мислена глумица Бошњаковићка организује пробу сцене Сарајевског атентата, инспирисана вешћу из *Београдских новина о смрти*

Недељка Чабриновића у затвору у Терезијенштату. Чабриновић као Младобосанац и учесник атентата на Франца Фердинанда, будући да је био малолетан, осуђен је на двадесет година затвора, у коме је не одслуживши пуну казну умро. Млађи од Кочића читавих осамнаест година, Чабриновић и остали чланови Младе Босне заједно са Андрићем и Гаврилом Принципом, свакако су Кочићеви духовни потомци. Кочић, при сусрету са Херманом, који упада на ту сулуду пробу неobicне глумачке поделе, изјављује: „Ја сам пуцао. Ја сам убио Фердинанда и његову госпоју. Нека Гавро иде кући!“ (Журић, 2016: 103)

Херману на ум долазе разне замисли у којима „схвата“ Кочићево напуштање Сарајева, 1913. године. Те године *Отаџбина* је, белешком од два реда, јавила да директор листа Петар Кочић иде у Београд на лечење. Херман Кочићев одлазак из Сарајева не објашњава болом и тешком болешћу погоршаном губитком трогодишњег сина Слободана, већ у томе види Кочићеву умешаност у инспирацију атентата (амнестирајући и Пашића и Алиса) управо његовим политичким радом, говором у саборима и утицајем на омладину. Иако је болесне свести дочекао Сарајевски атентат, а победу 1918. није доживео, у Журићевом комаду, попут антологијске сцене мегдана Јаблана и Рудоње, Кочић

односи духовну победу над побеснелим Херманом, кога облаче у лудачку кошуљу.

Непокорни родољуб, творац *Мрачајској њроше* и *Мриуге*, *Симеуна ђака* и *Давида Шћирџица*, *Јаука са Змијања* и *С њланине* и *исџод њланине*, сурвао се у бездан бола за сином Слободаном. Туга помешана с болом над другима, над родном грудом, биједном отаџбином, бригом за језик, духовност и непрестаним бунтовништвом љутог Крајишника и огорченог противника режима, „свенула је срце“, силног човека.

Мотив сунца, једног од темељних елемената универзума, симбола живота, светлости, духовности, Кочић веже за слободу. Православље с молитвом у срцу, историја и традиција били су путокази и осветљавали су му пут према слободи. Усуд је хтео да се не огреје на њеном сунцу.

Црно сунце, злокобан знак смрти, на својој ноћној путањи напушта овај свет да би осветлило онај други. Један од радних наслова овог текста је био *Црно сунце Пеџира Кочића*, и неодољиво је подсећао на књигу Јулије Кристеве *Црно сунце* о депресији и меланхолији.

Управо је позоришна представа у режији Небојше Брадића дочарала ту депресивну атмосферу Београда под аустријском окупацијом. Попут средњовековних градова које су „чистили“ од лудака

отпремајући их на брод у непознато, или чувене слике Хијеронимуса Боша на којој девет лица у барци и два у води необузвано, као у каквом екстатичком заносу играју и певају, потпуно несвесни свог окружења, и ова душевна болница на Губеревцу је метафора слободе у окупираној земљи. Режијер представе потписује и адаптацију и избор музике. Бањалучкој публици је познат као аутор драме *Мој браћ* (2010) чија тема је живот Меше Селимовића и као режијер Ибзенове *Норе/Лућкине куће* (2015). Брадић је награђивани потписник режије и драматизација неколицине представа насталих на литерарном делу значајних домаћих аутора (Селимовићев *Дервиш и смрт*, Андрићеву *Проклету авлију*...). Брадићев редитељски концепт је специфичан поетски сценски језик, са извесном дозом монотоније. Сценографију потписује Драгана Пурковић Мадан, а она је сведена, са ватрогасном завесом на почетку представе и у наставку доминимантном решетком у позадини преко које се прелама игра светла топлих тонова. У лику Петра Кочића гледали смо Жељка Еркића. Дуготрајно и стрпљиво истраживање живота и рада писца и народног трибуна, допринели су да Еркићево глумачко остварење буде запажено и уверљиво. Златан Видовић

се одлично снашао у лику Косте Хермана. Др Стојмировића је играо Владимир Ђорђевић. Миљка Брђанин Бошњаковићку, Наташа Иванчевић Др Славку, а Сандра Љубојевић Елену. Сценски веома функционално Данило Керкез је одиграо Јована, а Борис Шавија у лику Бурбона и Горан Јокић у лику Душана Срезојевића. Арсу Лорда на сцену је донео Рок Радиша. Првог и другог солдата играли су Александар Руњић и Бошко Ђурђевић. Костиме је урадила Јелена Видовић, а за сценски покрет био је задужен Слободан Перишић.

Исти садржај у другом медију нужно мења свој карактер, модификујући се према специфичностима новог медија. *Последњи мејдан Петра Кочића* је Журићев позоришни комад, који је доживео своју филмску верзију. Филм је снимљен у режији Горана Марковића у продукцији Радиотелевизије Србије под називом *Слепи њујнџер на броду лудака*, чиме се ова национална телевизијска кућа, уз бројне емисије и прилоге о Кочићевој ерупцији приповедачког талента који није доживео свој четрдесети рођендан, придружила обележавању стогодишњице од смрти великог писца.

Принцип је испалио метак не само на једног надвојводу, него на читав један свет. Уследила су велика друштвена померања. Сконча-

ле су четири царевине, а са њима и империје: хабсбуршка, романовска, хоенцолерска и отоманска, које су претходно стотинама година владале. Тај рат је потпуно изменио карту Европе. На рушевинама бивших царевина, настале су нове државе. Петар Кочић није дочекао ослобођење, али симболично, игром случаја или усуда, сахрањен је са неколико јабука и српском војничком шајкачом на глави, одлазећи у вечно жуђену слободу. Плод спознаје

и слободе, трајне обнове и свежине у чијем средишту се налази звезда са пет кракова начињених од алвела испуњених семенкама, јабука је пут духовности, за коју се морало војевати.

Обележавајући стотину година од смрти Петра Кочића, век после, из перспективе 21. века, намеће се питање да ли је промењено геополитичко стање или све и даље неодољиво подсећа на драму човека у невеселој и поробљеној земљи?

Извори:

Андрић 1981. Андрић, Иво. Земља, људи и језик код Петра Кочића. У: *Уметник и његово дело*. Сабрана дела Иве Андрића. Књига тринаеста. Београд–Загреб–Сарајево–Љубљана–Скопље–Титоград: Просвета–Младост–Свјетлост–Државна zaloжба Словеније–Мисла–Побједа.

Журић 2014. Журић, Вуле. Гаврилов принцип. У: *Гаврилов принцип*. Београд. Лагуна.

Журић 2016. Журић, Вуле. *Посљедњи мејдан Петра Кочића*. Архив Народног позоришта Републике Српске. Бања Лука. (рукопис)

Јовановић–Стојимировић 2008. Јовановић–Стојимировић, Милан. Силуete старог Београда. Београд. Просвета.

Николић 2016. Николић, Светислав. Прича о Петру Кочићу који је скончао у језивој Докторовој кули. www.24.sata.rs/preuzeto 20.4.2016. У: програмска књижица *Посљедњи мејдан Петра Кочића*. Бања Лука Народно позориште Републике Српске.

Секулић 2002. Секулић, Исидора. Петар Кочић. У: *Домаћа књижевност I*, Сабрана дела Исидоре Секулић. Књига шеста. Нови Сад. Stylos.

Стјепановић 2016. Стјепановић, Жељко. *Молишва*. (рукопис)

The Endless Pain of the Defiant Patriot

Summary: Marking a jubilee, the anniversary of the birth or death of a writer, is a call to read and interpret their works again, while in the theatrical sense an obligation of every generation to once again discover the works of those writers, make them come to life on stage or produce plays as a token of remembrance for

the outstanding writers. In commemoration of the one hundredth anniversary of the death of Petar Kočić two plays have been put on in the National Theatre of Republic of Srpska in Banja Luka where the famed writer is a dramatic hero. One is Vuleta Žurić's drama *Posljednji mejdan Petra Kočića* (*The Last Battle of Petar Kočić*) directed by Nebojša Bradić and the other an author's project *Molitva* (*Prayer*) by Željko Stjepanović.

In the monodrama *Molitva*, Stjepanović leads us through thirty dramatic situations and thus takes us through the most important moments in Petar Kočić's life, from his birth up to his death. Žurić's drama is based on Petar Kočić's last days. The plot of this rarely touched subject takes place in a mental asylum where the author of *Jazavac pred sudom* (*Badger in Court*) spent his last days. *Posljednji mejdan Petra Kočića* is Žurić's play, which has been made into a film as well. The film was directed by Goran Marković and produced by Radio Television of Serbia under the title *Slepi putnik na brodu ludaka* (*A Blind Passenger on a Ship Full of Madmen*), by which this national television company, in addition to many features and shows, has contributed in the commemoration of the one hundredth anniversary of the death of this great writer.